

sointi kuuluvat yhteen, ja toimivat käyttövoimana monessa historiallisessa ilmiössä. Keskeinen yhdistävä teema on kaipuu – yhdistettynä mielikuvitukseen ja unelmiin. Olen lukenut kirjaa nimenomaan nostalgista tunteena ja jaettuna mielentilana kiinnostuneena historiantutkijana.

Nostalgia määrittyy kaipuiksi menneisyyteen ja aikaan jota ei (enää) ole, tai kaipuiksi paikkaan, jonne ei ole mahdollista päästä. Joskus nämä yhdistyvät: evaakoilla ei ollut pääsyä muistojen Karjalaan. Nostalgia, toisin kuin melankolia, ei kuitenkaan määrity (vain) yksilön sisäisenä tunteena, vaan sen olennaisena osana on yksilön suhde kulttuuriin, sosiaaliseen elämään ja kollektiiviseen muistiin. Mutta nostalgian määritelmää olisi hyvä katsoa laajemmin, ja *Kaipaava moderni* tarjoaa tähän loistavia välineitä nimenomaan yhdistäessään utopian ja nostalgian.

Kirja nojaa kirjallisuustieteilijä Svetlana Boymin ajatuksiin nostalgista. Hän erottaa toisistaan utooppisen nostalgian, joka rakentuu toiveikkaaseen menneisyyden 'hyvän' paluun kaipuuseen ('restoratiivinen' nostalgia) ja ironisen nostalgian, jonka piirteitä ovat irrallisuuden kokemus ja kriittinen itsereflektio. Artikkelikokoelma olisi hyötynyt utooppisen nostalgian nostamisesta suoraan kantavaksi teemaksi; tällöin olisi voitu myös nostaa selkeämmin lähtökohdaksi utooppisen nostalgian (Boymin mukaan) yhteisölliset ja ryhmäidentiteettiä luovat aspektit. Nyt Boymin teoriaa käsitellään erikseen lähes kaikissa artikkeleissa (s. 23–24, 71, 138, 184, 207, 268, 283, 302–303 – tässä yhteydessä on mainittava, että teoksesta ikävä kyllä puuttuu hakemisto). Sillä on kuitenkin analyysia ohjaava metodinen tehtävä vain Hanne Koiviston ja Pertti Grönholmin artikkeleissa.

Kirja olisi mahdollistanut teoreettisten lähestymistapojen laajemmankin pohdiskelun historiantutkimuksen näkökulmasta. Erityisesti Hanne Koiviston mainio artikkeli suomalaisen vasemmistoälymystön kaipuusta ja uskosta parempaan maailmaan 1930–1950-luvuilla olisi antanut tähän hyviä eväitä. Hän liittää utopian ja toivon kokemukset kiinnostavasti toisiinsa, erityisesti Ernst Blochin kirjoitusten kautta. Toivo on 'utooppista tietoisuutta', ja messiaanista odotusta tulevasta uudesta maailmasta. Koivisto tuo myös esille ajatuksen nostalgian kohteesta nimenomaan mielikuvana – nostalgian kohteena voi yhtä hyvin olla kuviteltu kuin muistettu todellisuus. Tämä ajatus on yllättävän vähän esillä artikkelikokoelmassa, vaikka juuri se yhdistää nostalgista ja utooppista ajattelua.

Kollegojen parissa toteuttamani epätieteellisen haastattelusarjan perusteella näyttää siltä, että Tolki-

Nostalgia, kaipaus ja historia

Pertti Grönholm & Heli Paalumäki (toim.):
Kaipaava moderni. Nostalgian ja utopian kohtaamisia Euroopassa 1600-luvulta 2000-luvulle. Historia mirabilis 11. Turun historiallinen yhdistys 2016. 322 s. ISBN 978-952-7045-02-2.

*Of all the ways of using history, nostalgia is the most general, looks the most innocent, and is perhaps the most dangerous.*¹

Tunteiden historia lienee tällä hetkellä yksi muodikkaimmista historiantutkimuksen osa-alueista. Lukuisissa tutkimuksissa on ryhdytty historiallistamaan sellaisia tunteita kuin viha, rakkaus ja pelko, ja tutkimuksen huomio on kiinnittynyt myös vähemmän selvärajaisiin tunteisiin ja mielentiloihin, kuten kunniantunto, inho tai toivo. Sen sijaan nostalgia ei ole historiantutkijoita kiinnostanut kuin satunnaisesti. Tämä on yllättävää, sillä nostalgia operoi aikasuhteilla ja menneisyyskuvilla, ja liittyy voimakkaasti sekä historian erilaisiin käyttöihin että itse historiankirjoitukseen.

Pertti Grönholmin ja Heli Paalumäen toimittama kirja yhdistää historioitsijoiden ja taiteentutkijoiden näkökulmia. Toimittajien kirjoittama erinomainen johdanto nostaa esiin nostalgian hyvinkin ristiriitaisen käsite- ja määrittelyhistorian. Punaisena lankana kirjassa on tulevaisuuteen kurrottavan utopistin ja menneisyyteen haikailevan nostalgikon näkökulmien yhdistäminen. Artikkelit osoittavat, että utopiat ja nostalgi-

1. Malcolm Chase & Christopher Shaw, *The Dimensions of Nostalgia*. Teoksessa M. Chase & C. Shaw (toim.) *The Imagined Past. History and Nostalgia*. Manchester University Press 1989, 1.

enin Keskimaa on varsin usein nostalgisen kaipauksen kohteena teini-iässä, joskin myös väljästi tulevaisuuteen sijoittuvat scifi-kuvitelmat ovat herättäneet monissa nostalgiaksi käsitettyjä tunteita. Nostalgian määrittäminen kaipuiksi olemassa olevaan (vaikka menetettyyn) tuntuu kapealta siinäkin mielessä, että useimmat reaalityökaluudenkin nostalgian kohteet ovat mielikuvituksen rakentamia. Kaipuun kohteena on säännönmukaisesti ”landet som icke är”. Tässä yhteydessä mieleeni tuli uskonnollinen kielikuva, jonka ytimessä on kaipuu ja nostalginen koti-ikävä ”Taiwaan kotiin” (tämä on myös luterilaista kielikuvastoa, onhan esimerkiksi ”Jumalan kansan koti-ikävä” otsikkona kolmannelle sunnuntaille pääsiäisen jälkeen) Mikä on nostalgisen ajattelun suhde uskonnolliseen kieleen ja kokemuksiin? Nämä esimerkit johtavat ajattelemaan nostalgiaa erillisenä *koetusta* paikasta tai menneisyydestä.

Teoksen ensimmäisessä artikkelissa Anu Keinänen tarkastelee tilana koettua aikakäsitystä varhaismodernin ajan Englannissa. Kyseessä on tarkka lähiluku ajan lähdemateriaalista, mutta onko havainto utopian ja nostalgian samanaikaisuudesta loppujen lopuksi erityisen leimallinen juuri uuden ajan alun kulttuurille. Eikö yhä edelleen nostalgia ”toimi utopiana” (s. 57)? Aikana nostalgia ei välttämättä edelleenkaan ole korvannut nostalgian paikallisuutta, kuten Asko Nivala toteaa omassa artikkelissaan romantiikan ajan nostalgiaista ja urbaanin modernin synnystä. Moderni maailma on jotain, josta ”romanttinen vaeltaja” halusi paeta; hänessä velloi sekä koti-ikävä että kaukokaipuu. Nivala toteaa osuvasti, että nostalgia ja kaipuu ovat sekä ajatusrakennelmia että tunteita, ja kumpikin aspekti on otettava huomioon tutkittaessa näitä käsitteitä ja niiden merkityksiä.

Tunteiden historiaan liittyy myös Heidi Hakkaraisen ajankohtainen artikkeli nostalgian ja huumorin suhteesta modernisoituvassa 1800- ja 1900-lukujen vaihteeseen Wienissä. Mikä on nostalgian suhde kulttuuriperintöön (*heritage*), epävarmuuden kokemukseen ja toiseuden pelkoon? Artikkeli kuvaa nostalgian käyttöä negatiivisten tunteiden, jopa vihan moottorina. Hakkarainen käsittelee historian hyväksikäyttöä ja syyllisten etsintää, sekä näiden kautta tapahtuvaa identiteetin rakentamista kiinnostavasti.

Juhana Saarelaisen artikkelin aiheena on *Kalevala* sekä nostalgiaan että utopiaan kiinnittyvän teoksena. Lönnrotin itsereflektiivisyys ja ’alkuperäisyyden’ kritiikki on kiinnostavaa luettavaa – samoin se, miten kuviteltu menneisyys tietoisesti rakennettiin tulevaisuuden perustaksi. Kirjallisuustieteilijä Tintti Klapurin artikkeli nostalgiaista ja tulevan odotuksesta Tšehovin *Kolmessa*

sisaressa jää hieman etäiseksi, vaikka käsitteleeekin nostalgian, kaipuun ja melankolian suhteita oivaltavasti. Heli Paalumäki tarkastelee omassa tekstissään modernisaation varjoja ranskalaisessa *Yön portit* (1946) -elokuvassa. Artikkelin nostaa esiin kysymyksen nostalgian yhteisöllisistä ja yksityisistä aspekteista. Itseäni kiinnosti tässä erityisesti toivo sekä nostalgiaa ja utooppista ajattelua että eri tunnetiloja yhdistävänä tekijänä.

Artikkelivalikoima päättyy Pertti Grönholmin moniulotteiseen artikkeliin Kraftwerk-yhtyeestä. Grönholm tuo mielekkäällä tavalla keskusteluun mukaan uuden ’nostalgia’-termin, retron. Hienosti ja näennäisen risti-riittäisesti Grönholm kiteyttää ’nostalgian sävyttävän retrofuturismiin’ ”kaihoksi sellaista tulevaisuutta kohtaan, mikä ei koskaan toteutunut” – eri aikatasot, mielikuvat ja mielikuvitus osoittautuvat utopia-nostalgian käyttövoimaksi. Kuten Grönholm huomauttaa, Kraftwerkin tapauksessa nostalgiaiden kategorisoiminen erikseen utooppisiksi ja ironisiksi ei onnistu, siksi hyvin ne ovat toisiinsa kietoutuneet.

Kirja kutsuu ajattelemaan, että utopia ja nostalgia ovat ihmisen perusolemisen ja kaipauksen kaksi erilaista, mutta yhteen liittyvää käsitteellistystä, eivät vain yhtäkaaka esiintyviä ja samoja piirteitä yhdisteleviä ilmiöitä. Kaipuu historiallisena tunteena voisikin olla hedelmällinen tutkimuskohde. Mikä on kaipuun suhde muistamisen ja muistuttamisen mekanismeihin sekä identiteetin rakentumiseen? On myös kysyttävä, onko artikkeleissa hahmottuva ja modernismiin liitetty nostalgisoiva mielentila todellakin modernin länsimaalaisen kulttuurin tuote, vai saako se vain tietyt ilmenemismuotonsa tänä aikana – onko siis otsikon ’kaipaava modernismi’ pohjimmiltaan tekninen aikarajaus, vai kertooko ’kaipaus’ jotain olennaista itse modernismin luonteesta?

Kaiken kaikkiaan artikkelikokoelma on innostava avaus historiantutkijoiden harvoin huomioimasta ilmiöstä. Harvoin kirjan painoarvo ja intellektuaalinen haastavuus on näin selvästi sen yksittäisiä artikkeleita suurempi. Nostalgia on historian hyväksikäytön tunteisiin vetoava puoli, ja siksi se on relevantti tutkimuskohde aina, kun mietitään historiakuvia, kamppailua menneisyyden oikeasta tulkinnasta sekä historian käyttöä yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Niin maallinen kuin taivaallinenkin tulevaisuus ja toivo; tunteet, joita nostalginen ja utooppinen ajattelu ovat herättäneet; ja jopa galaksit kauan sitten kaukana täältä ovat vahvoja voimia historiassa. On syytä olettaa, että näin on jatkossakin.

VILLE VUOLANTO, DOSENTTI, FT
TAMPEREEN YLIOPISTO